

8. Матейко К. Український народний одяг / К. Матейко. — К. : Наукова думка, 1977. — 222 с.
9. Мерцалова М. Н. История костюма / М. Н. Мерцалова. — В 4 т. Т. 1. — М. : АО «Академия моды», 1993. — 543 с.; Т. 2. — М. : «Академия моды», Калининград: «Янтарный сказ», 1996. — 432 с.; Т. 3–4. — М. : «Академия моды», СПб. : Чарт Пилот, 2001. — 576 с.
10. Ніколаєва Т. Історія українського костюма / Т. Ніколаєва. — К. : Либідь, 1996. — 176 с.
11. Орлова Л. Азбука моды / Л. Орлова. — М. : Просвещение, 1989. — 177 с.
12. Основы теории проектирования костюма [под ред. Козловой Т. В.]. — М. : Легпромбытиздат, 1988. — 352 с.
13. Пармон Ф. М. Композиция костюма / Ф. М. Пармон. — М. : Легпромбытиздат, 1997. — 318 с.
14. Плаксина Э. Б. История костюма. Стили и направления / Э. Б. Плаксина, Л. А. Михайловская, В. П. Попов. — М. : Издательский центр «Академия», 2004. — 224 с.
15. Свод этнографических понятий и терминов [под ред. Бромлея Ю. В., Штробаху Г.]. Вып. 3: Материальная культура. — М. : Наука, 1989. — 225 с.
16. Топоров В. Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ: Исследования в области мифопоэтического / В. Н. Топоров. — М. : Издательская группа «Прогресс»-«Культура», 1995. — 624 с.
17. Чеснов Я. В. Лекции по исторической этнологии / Я. В. Чеснов. — М. : Гардарики, 1998. — 400 с.

J. Nikishenko

COSTUME, CLOTHES AND THING: TO THE TRADITION OF USING OF THESE TERMS

This article is devoted to the problem of using of the terms “costume”, “clothes” and “thing” in the everyday life and scientific literature. The tradition of perception of these terms as approximate synonyms is analysed in this article. Also the semantic of each of these terms is analysed through their definition from scientific literature. The definition of terms “costume”, “clothes” and “thing” are adduced in the materials of the article and the situations are analysed when these terms are really can be interpreted as similar phenomenon of culture.

Keywords: costume, clothes, thing, function, culture.

Матеріал надійшов 06.03.2013 р.

УДК 72.03:159.953:930.85(477)

Сарапіна Є. В.

ПАМ'ЯТЬ-СЛІД: МІСЦЕ ДЛЯ БРІКОЛАЖУ

Статтю присвячено альтернативним практикам долучення до матеріалізованої колективної пам'яті. Розглянуто мандрівки до гетеротопій пам'яті на території сучасної України — місць, що становлять культурну спадщину, проте за своїм статусом і використанням стають «історичним непотребом» — як простір, вільний від нав'язаних усталених значень, а отже, відкритий до тактик «споживачів»-бріколерів.

Ключові слова: колективна пам'ять, гетеротопії пам'яті, культурна спадщина, бріколаж, історичне сміття, руїна, практики.

За останні півдесятиріччя в Україні набули популярності мандрівки, альтернативні до туристичних екскурсій. Йдеться про відвідування місць на території країни, що є незапитаними елементами її культурної спадщини. Це архітектурні споруди XV—XX ст., що вже не використовуються за первинним призначенням: палаци, замки, маєтки, вілли, млини, церкви та костели,

монастирі, цвинтарі, колишні закриті радянські військові об'єкти, розташовані в селах та містечках України. На сьогодні ці місця існують як гетеротопії, за М. Фуко, тобто місця без будь-якого місця, хоча вони й локалізовані у просторі: там, з одного боку, репрезентовано всі упорядкування даного суспільства, а з іншого — їм кинута виклик [3, с. 353]. Через пониження статусу цих

об'єктів до категорії «історичного непотребу» вони уникли інституціоналізації у якості унаочнення пам'яті колективу, а тому є відкритими для практик «споживачів», що за власним вибором творять бріколаж свого звернення до минулого. Відповідно, аналіз таких практик дає змогу розглянути малодосліджену сферу колективної пам'яті — рівень адресата смислів про колективне минуле.

М. Фуко називає гетеротопії культурною універсалиєю. У доісторичних спільнотах гетеротопічними були простори для людей у лімінальні періоди життя. У наш час такі гетеротопії зникають, натомість акцент переноситься на гетеротопії девіацій — простори для індивідів, поведінка яких не відповідає наявним суспільним стандартам (будинки для літніх, психіатричні клініки, в'язниці, цвинтарі тощо). Це абсолютно інші місця порівняно з топосами, у яких ми живемо, нереальні, але такі, що потенційно можуть пустити за межі своєї поверхні [3, с. 353]. Згадані місця на території України можна вважати гетеротопіями у двох вимірах — за їх суспільною та меморіальною функціями. Стосовно першої вказані топоси функціонують як простори виключення: психоневрологічні диспансери, психіатричні лікарні, дитбудинки, лікарні закритого типу (в основному туберкульозні диспансери та санаторії), заклади для дітей з особливими потребами, виправні заклади, військові частини тощо. Відносно меморіальної функції йдеться про виключення цих місць з офіційного канону колективної пам'яті України. Початкове їх виключення відбулось у радянські часи, оскільки споруди, що уособлювали капіталістичне минуле, не вважались тим, що слід пам'ятати країні пролетарів. Тому їх руйнували або «перепрофілювали» на названі вище заклади закритого типу або школи та професійні технічні училища. Більшість з цих споруд не реактуалізується і в каноні пам'яті, що формується за часів незалежності України. Крім того, до незапитаного спадку додаються об'єкти радянського періоду, оскільки сімдесят років, що передували незалежності України, наразі перебувають у інтенсивному процесі переінтерпретації, виключення та заперечення, тож споруди цього періоду ще не сприймаються як пам'ятки історії.

Про структурну амнезію стосовно названих гетеротопій пам'яті може свідчити, зокрема, той факт, що лише незначна частина цих споруд потрапила до збірки «Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР» 1983–1986 рр. (останній офіційний чинний реєстр нерухомих пам'яток на території України) і,

відповідно, мала охоронний ордер пам'ятки. Наприклад, з двадцяти нині збережених зразків садибної архітектури Житомирської області до реєстру було внесено лише сім об'єктів, з них п'ять без будь-яких історичних згадок чи імен власників [16, с. 153–156]. Нині практики мандрівок до гетеротопій на території України дуже поширені серед користувачів інтернет-спільноти, яка є третьою за популярністю в Україні за рейтингом LiveJournal. Загалом, М. де Серто вважає, що будь-яке статистичне дослідження залишається сліпим щодо траєкторій, які вибудовують тактики, оскільки воно задовольняється класифікуванням, підрахунками та створенням таблиць «лексичних» блоків, до яких не можуть бути зведені практики так званих «споживачів». Статистичне дослідження схоплює матеріал цих практик та зводить їх до власних категорій та таксоній; воно визначає використані елементи, але не «фрази», створені з них бріколером, і не дискурсивність, що поєднує їх між собою. Через свою здатність до поділу, до аналітичної фрагментації, статистика знаходить лише гомологічне й втрачає з поля зору те, пошуки й репрезентацію чого воно декларує [2, с. xviii, 34].

Гетеротопії пам'яті в Україні ілюструє спостереження К. Пом'яна про те, як історія формування культурної спадщини обумовлена низкою зламів: змін колективних переконань, способу життя, технічних переворотів, пропаганди нових стилів життя, що приходять на зміну старим. Такими поворотними точками є кожна індустріальна та майже кожна політична революції. Ці процеси позбавляють певні артефакти їхньої функції й зумовлюють їхнє пониження до класу сміття, непотребу та забутого [7, с. 24]. Відповідно, цінність — це продукт соціальних процесів, а не іманентна властивість речей. Приписування об'єктів до певного щабля символічної ієрархії — це результат соціальної гри з фіксованими правилами, у якій той, хто контролює час, простір та знання, одним об'єктам забезпечує тривалість, а іншим — тимчасовість. За простим, але доречним висловом Г. Хокінза, люди оцінюють щось як сміття, коли вирішують, що вони більше не хочуть бути пов'язаними з чимось [5, с. 75]. Так, «Маніфест комуністичної партії» декларував, що робітники не мають вітчизни. Тому спершу своє минуле більшовики пов'язували не з територією, а з революційними рухами всіх часів, починаючи з повстання Спартака. Проте в 1931 р. Сталін проголошує, що тепер у робітників є батьківщина, оскільки її нарешті звільнено від капіталізму [13, с. 34]. Твердженням, що в Радянському Союзі більше не існує експлуата-

торських класів, Конституцією СРСР 1936 року було нейтралізовано поняття класу як критерій стратифікації суспільства. Тож з кінця 30-х рр. ХХ ст. відбувається реабілітація національності як ярлика для класифікації. Протягом своєї історії радянська політика пам'яті намагалась поєднати у своєму суперечливому наративі революційну класову есхатологію та консервативний імперський проект артикулювання есенціалістських етнічних відмінностей. Як наслідок, у культурній географії УРСР у зоні забуття опиняється капіталістичне минуле та все, що суперечить тезі про «споконвічні українські землі». Тому у реєстрі нерухомих пам'яток 1986 року немає згадок про власників і фундаторів споруд, які належали б «класу експлуататорів» чи до будь-якої нації, крім української та російської.

У періоди переозначення минулого стає помітно, наскільки ми потребуємо «сміття» як категорії об'єктів з нульовим ступенем вартості. Формування систем цінностей ґрунтуються на принципі обмеження, проведення кордонів, тому категорія сміття дає змогу розглянути трансформації утилітарного та ціннісного ставлення до матеріальної культури. Без цієї категорії було б неможливе генерування нових та неочікуваних систем цінностей, адже саме «сміття» не є об'єктом для механізмів контролю (останні переймаються переважно публічною частиною системи — цінними та соціально значущими об'єктами) і тому є гнучкими для нових несподіваних використань та функцій, які люди їм надають [8, с. 26].

Об'єкти мандрівок до українських гетеротопій цілком можна співвіднести з категорією «сміття», адже наразі в державному масштабі вони мають нульову цінність. За М. Фуко, зазвичай таким місцям належать чітко визначені функції у суспільстві, проте однією із властивостей гетеротопій є те, що їх можна змусити функціонувати зовсім інакше, не змінюючи їхнього статусу [3, с. 353]. Саме це відбувається під час подорожей «забутими» місцинами України, оскільки метою мандрівок є споруди, здебільшого не призначені для огляду та туристичного відвідування. Так, на відвідувачів не чекають ні в маєтку Терещенків у с. Червоному, де після виселення технічному розташовано жіночий монастир УПЦ МП, ні в резиденції Радзівілів у смт Олика Волинської обл., де з радянських часів діє психоневрологічний диспансер. Власне, практики їх відвідування не можна вважати туристичними, оскільки йдеться про самостійні мандрівки. Натомість під час організованих туристичних поїздок та музейних екскурсій місця

вкладаються у «просторовий наратив», коли за допомогою низки кодів, встановлених маршрутів, обмежень та заборон відбувається регулювання просування у просторі. Такі наративні структури функціонують як просторовий синтаксис, що впорядковує місця в лінійні чи взаємопов'язані серії. Ланцюг просторових операцій виробляє репрезентації місць через присвоєння і маніпулювання «правильними» іменами. Таким чином, через генеалогію, диференціювання місць та прокладання кордонів значущого і незначного відбувається ієрархізація та встановлення семантичного порядку [2, с. 104–115]. Так щодо офіційних туристичних місць «обернення погляду» майбутнього відвідувача здійснюють численні туристичні видання, що заздалегідь пропонують йому/їй зображення майбутніх подорожей. Безпосередньо ж на місці відвідувача може бути запропоновано такі «педагогічні знаряддя», як аудіогід, організована екскурсія чи путівник, що замість безпосередню присутність тут і зараз полегшеною туристичною інформацією. Тому офіційні топоси мають тенденцію перетворюватись на «не-місця» в термінології М. Оже. Йдеться про негативну якість місця, відсутність місця в ньому самому, спричинене даним йому ім'ям. Це простори, де не твориться соціальне, а з індивідами мають справу лише на вході та виході. Сучасні не-місця визначаються за допомогою слів та текстів, через які вони пропонують відвідувачам взаємодіяти з простором та між собою. Це інструкції до використання, що можуть бути прескриптивними, заборонними чи інформативними. Часом їх кодовано в ідіограми або карти. Індивіди мають взаємодіяти лише з текстами, які їм рекомендують не інші індивіди, а інституції (установи чи міністерства), присутність яких часто прямо вказана на табличках чи туманно впізнається за повідомленнями, які передають численні «засоби підтримки» — знаки, екрани, постери, оголошення [1, с. 96].

Проте, як зауважує М. де Серто, надмірність номінацій може перетворювати місце на пустелю, наприклад, коли технократична влада бере все під свій контроль й позбавляє простір будь-якої двозначності [2, с. 106]. У певному сенсі про офіційно сакралізовані місця можна лише повторити вже сказане кимось раніше. Така трансформація відбулась з Батурином Чернігівської обл. Ще з початку ХХ ст. палац К. Розумовського стояв руїною, проте після реалізації програми відбудови пам'яток «Гетьманська столиця» у 2009 р. колишня гетеротопія перетворюється на заповідник, яким опікувався тодішній президент. Реставрація-реконструкція сти-

рає з будівель у містечку тактильні сліди часу, що сприяли відчуттю автентичності, а зведення навколо нових «пам'яток» (на зразок козацької цитаделі Батуризької фортеці), монументів та пам'ятних знаків перетворює це місце з простору вільного для практик та інтерпретацій відвідувачів на унаочнене повідомлення авторів проекту — свідчення державницьких традицій України. Надмір супроводу, описів путівників і брошур позбавляє такі місця дистанції відносно глядача, необхідної для роботи його уяви. Об'єкт вабить притаманною йому нестачею, адже в основі механізму зваби, за Ж. Бодрійяром, завжди лежить невизначеність. Коли ж бажання операціоналізується, воно втрачає реальність, оскільки позбавляється уявного виміру. Зваба — це гра видимостей, що перевертає всі системи смислу й влади. Ця гра знаків полягає не в дублюванні реальності (на зразок табличок під екскурсійними об'єктами), а у відокремленні — відбиранні одного виміру у реального простору, оскільки надмір блокує фантазування. Він перетворює навколишнє на гіперреальність — абсолютну очевидність, коли весь час «дають більше», ніж потрібно, коли вже нічого додати від себе й нічого дати навзаєм. У гіперреальності дистанцію, потрібну для сприйняття, зведено до нуля, і це відбирає у глядача необхідний мінімум аналітичного сприйняття [12, с. 25–102]. На відміну від музеєфікованого простору, де все має бути кодифіковано, акумульовано, взято на облік, у гетеротопіях пам'яті завжди наявна нестача та неоднозначність, набута ними внаслідок дії часу та невизначеності нинішнього статусу. М. Фуко зазначає, що гетеротопії відносно решти простору функціонують між двома полюсами — створюють простір ілюзії, що вивільняє реальний простір як ще більш ілюзорний і формують інший — «ідеальний» простір поміж хаотичного реального світу. Так гетеротопії пов'язані зі шматочками часу. Він називає це «чистою симетрією гетерохронізму» — гетеротопія функціонує на повну силу, якщо людина відчуває себе у повному розриві з її звичним, традиційним часом [1, с. 354]. У таких просторах мандрівник перетворюється на детектива, що намагається реконструювати минуле зі слідів, що не були адресовані нащадкам і не були призначені для тривалого збереження в часі. Робота уяви тут не менш важлива, ніж архівні розвідки, адже уявне зовсім не тотожне фікції, а навпаки, є виробленням, відкриттям — тією роботою з конструювання, що лежить в основі всього культурного. І, як зауважує А. Ассман, такі пригадування, на допомогу яким при-

ходить уява, найчастіше виказують себе у слабких карбуваннях, через напівстерті сліди й перманентну загрозу втрати [11, с. 92, 123], а саме в такому стані перебувають місця, які ми назвали гетеротопіями пам'яті.

Власне, інтерес до руїн виникає ще в XVIII—XIX ст., коли вони були популярною формою посилення присутності минулого в сьогоденні. Г. Зіммель характеризує руїни як об'єкти на межі природи та культури, що мають проблематичний, хвилюючий, часто нестерпний вплив на людину, коли вона бачить те, що випадає з активного життя, перетворюючись на його пасивне обрамлення. Через руїни у матеріально відчутній формі приходить усвідомлення часового розриву, дистанції. Так руїна викликає спогади про минуле, адже сама вона — залишок того, що зникло [14, с. 227–233]. Саме тому подібні місця можуть провокувати «ahnung» (нім. «передчуття»), за Й. Хейзінгою, — контакт з минулим, що не зводиться ні до чого поза собою, вхід до приналежного лише йому світу [9, с. 180]. Йдеться про категорію «піднесеного історичного досвіду» Ф. Анкерсміта, за допомогою якої він пропонує чинити спротив ієрархізації реальності минулого на основі того, що є випадковим, використавши відому настанову Л. Ранке — відчути «радість від специфічного й окремого», не думаючи про те, як в ньому відображається ціле [10, с. 360]. Поняття «досвіду» включає не лише чуттєвий досвід, а й «інтелектуальний досвід», оскільки розум може працювати як вмістилище досвіду не гірше за очі чи пальці. Отже, історичний досвід — це те, як ми переживаємо (experience) минуле, як його досвід виникає в момент одночасного розкриття та відновлення минулого: розкриття як реальності, що колись «відірвалась» від теперішнього та прагне до відновлення як подолання бар'єра між минулим та теперішнім [9, с. 27–32]. Історичний досвід дає нам прориви піднесеного в сітці сенсів та контекстів. Він дає впевненість у власній автентичності через здатність замикати всі свої смислові джерела — володіти «повнотою в собі», що забезпечує свободу від найменшого натяку на смислову залежність від контексту. І навпаки — контекст зазвичай вбиває автентичність. У момент піднесеного історичного досвіду все за межами вісі «минуле — теперішнє»: контекст нашого особистого минулого та художньо-історичний контекст об'єкта — уже не має значення [9, с. 390].

Таким чином, часто інституціоналізовані місця пам'яті через надмір дисциплінарних означувальних практик перетворюється на не-місця, що

не створюють ні сингулярної ідентичності, ні соціальних відносин — лише самотність та схожість. Натомість, за спостереженнями М. Оже, у західних суспільствах індивід усе більше хоче бути світом у собі: прагне інтерпретувати інформацію, яку сам здобуває [1, с. 103, 37]. Тобто йдеться про індивідуальне продукування значення — сигніфікативні практики, траєкторії яких споживачі-бріколери виробляють за власною логікою. Це непередбачувані речення, складені зі слівників усталених мов (телебачення, газет, музеїв тощо) за встановленими синтаксичними формами (темпоральні режими розкладів, парадигматичні порядки просторів), — ці траєкторії вказують на хитрощі й виверти інтересів та бажань не детермінованих і не охоплених системами, у яких вони виникли [2, с. xviii]. У сфері колективної пам'яті України про такі траєкторії можна говорити відносно категорії «історичного непотребу». Ми можемо бути сліпими до буденної матеріальності цих об'єктів, можемо інструментально сприймати їх як належне, проте ці об'єкти не просто займають сферу речовості: вони транслюють людські інтереси, переносять бажання та трансформують стратегії. Для Дж. Фроу функція — похідна від застосування об'єкта, а потенційні способи використання речей («належні» та «неналежні») є нескінченно варіативними. Тому речі та люди співвиробляють одне одного: речі є водночас продуктами соціальних відносин і самі впливають на останні [4, с. 36].

Подальша доля гетеротопій пам'яті на території України лишається невизначеною: вони можуть лишитись у зоні забуття, а можуть здійснити перехід від сміття до цінностей, а це завжди перехід двох кордонів — між нецінним та цінним і між закритістю й публічністю [8, с. 26]. Трансформація статусу сміття (*reframing rubbish*) зазвичай починається з того, що воно має бути поміченим. До того, як ігри цінностей та використання активуються, ми маємо впізнати відбраковані об'єкти не як пасивний та зайвий контекст наших життів, а як мобільну та живу сферу, відриту для переформатування. Речі стають видимими, коли вони перебувають у стані переходу, у процесі реанімації та ресигніфікації. Зазвичай річ помічають, коли зникає її об'єктивація, коли здається, що об'єкт випадає з усіх систем,

що надавали йому значення та цінності [5, с. 79–81]. На позаінституційному рівні це вже відбувається з гетеротопіями пам'яті в Україні. Так, старий маєток на околиці провінційного населеного пункту спершу привертає увагу як річ, що випадає із загальної структури пострадянського районного центру з типовою забудовою. Далі він стає розривом у часі, що відкриває прямий доступ до минулого — через тактильні сліди часу на його поверхні, ніби секрети, які він колись підслухав, а тепер може передати без посередника мандрівнику. Цей контакт з відкинутим, відбракованим сучасною культурою дефаміліаризує останню, ставить мандрівника у відносини незлипання з нав'язаними йому/їй культурними смислами. Звісно, у майбутньому можна припустити нову об'єктифікацію вказаних місць, що наразі перебувають на маргінесах структурованого порядку. Проте вже зараз необхідно звертати увагу на фактори сингулярності об'єктів, груп, їхніх членів та місць — сингулярності всіх типів, що складають парадоксальний контрапункт до процедур, які редукують одиничне до узагальненого [1, с. 37]. Врешті, переосмислити сміття — це переосмислити всі практики, що засліплюють нас щодо реальності та можливостей того, що збереглося у часі [5, с. 81].

Означити цю потенційну реальність можна по-різному. Це і, за висловом П. Нора, дешифрування, ким ми є, у світлі того, ким ми більше не є [15]. Це і реальність несимволізованого історичного досвіду, що уникає закарбування у сталих наративах, а тому є альтернативою до офіційної версії колективної пам'яті. Навіть суто за етнічними ознаками гетеротопічні об'єкти, що свого часу були створені поляками, угорцями, німцями, українцями, росіянами тощо, вказують на діалогічність культур на території сучасної України — діалогічність, яку конструювання національної ідентичності завжди прагне звести до монологу однієї нації. За влучним висловом Терези де Лауретіс: «Ідентичність — це активна конструкція й дискурсивно опосередкована політична інтерпретація власної історії» [6, с. 12]. Саме на стадії деконструкції попередньої колективної ідентичності та недоформування нової стає експліцитним конструктивістський характер творення ідентичностей та традицій.

Список літератури

1. Augé M. Non-places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity / Mark Augé ; transl. by John Howe. — London, New York : Verso, 1995. — 122 p.
2. Certeau M. The Practice of Everyday Life / Michel de Certeau ; transl. by Steven Rendall. — Berkeley : University of California Press, 1984. — 232 p.
3. Foucault M. Of Other Spaces: Utopias and Heterotopias / Michel Foucault // Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory ; [ed. by Neil Leach]. — London : Routledge, 1997. — P. 350–358.
4. Frow J. Individious Distinction / John Frow // Culture and Waste: The Creation and Destruction of Value ; [ed. by Gay

- Hawkins, Stephen Muecke]. — Maryland : Rowman & Littlefield, 2003. — P. 25–39.
5. Hawkins G. The Ethics of Waste: How We Relate to Rubbish / Gay Hawkins. — Maryland : Rowman & Littlefield, 2006. — 151 p.
 6. Lauretis T. The Essence of the Triangle or, Taking the Risk of Essentialism Seriously: Feminist Theory in Italy, the U.S., and Britain. Differences / Teresa de Lauretis // A Journal of Feminist Cultural Studies. — 1989. — No 1. — P. 3–37.
 7. Pomian K. Collectors and Curiosities: Paris and Venice, 1500–1800 / Krzysztof Pomian ; transl. by Elizabeth Wiles-Portier. — Oxford : Polity Press, 1990. — 348 p.
 8. Tompson M. Rubbish Theory: The Creation and Destruction of Value. — Oxford : Oxford University Press, 1979. — 240 p.
 9. Анкерсмит Ф. Возвышенный исторический опыт / Франклин Рудольф Анкерсмит ; [пер. с англ. И. В. Борисова, Е. Э. Лямина, М. С. Неклюдова, А. А. Олейникова, Н. Н. Сосны]. — М. : Европа, 2007. — 612 с.
 10. Анкерсмит Ф. Р. История и тропология: взлет и падение метафоры / Франклин Рудольф Анкерсмит ; [пер. с англ. М. Кукарцева, Е. Коломоец, В. Кашаев] — М. : Прогресс-Традиция, 2003. — 496 с.
 11. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / Аляйда Ассман ; пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. — К. : Ніка-Центр, 2012. — 440 с. — (Серія «Зміна парадигми»; Вип. 15).
 12. Бодрийяр Ж. Соблазн / Жан Бодрийяр ; пер. А. Гараджи. — М. : Ad Marginem, 2000. — 318 с.
 13. Єкельчик С. Імперія пам'яті : російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві / Сергій Єкельчик. — К. : Критика, 2008. — 303 с.
 14. Зиммель Г. Руина // Избранное : в 2 т. / Георг Зиммель ; пер. с нем. М. И. Левина, Л. Г. Ионин ; отв. ред. Л. Т. Мильская ; сост. С. Я. Левит, Л. В. Скворцов. — М. : Юрист, 1996. — Т. 2 : Созерцание жизни. — С. 227–233. — (Лики культуры).
 15. Нора П. Между памятью и историей. Проблематика мест памяти / Пьер Нора, Мона Озуф, Жерар де Пуоимеж, Мишель Винок ; пер. с франц. Д. Хапаевой под научн. ред. Н. Копосова // Франция — память. — СПб. : Изд-во С.-Петербург. ун-та, 1999. — С. 17–50. — (Новая петербургская библиотека. Коллекция «Память века»).
 16. Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР. Иллюстрированный справочник-каталог : в 4 т. / [ред. Н. Л. Жариков]. — К. : Будівельник, 1983–1986. — 1200 с.

E. Sarapina

MEMORY AS TRACE: A PLACE FOR BRICOLAGE

The article deals with alternative practices of excess to the materialized collective memory. It concerns voyages to the heterotopias of memory on the Ukrainian territory. Such places could to be considered as cultural heritage, but due to their status and use become “historical rubbish”. Being free from imposed stable meanings, these spaces are suitable for bricolage tactics of so called “consumers”.

Keywords: collective memory, heterotopias of memory, cultural heritage, bricolage, historical rubbish, ruin, practices, non-places, sublime historical experience.

Матеріал надійшов 11.01.2013 р.

УДК 008:130.2:141.8:159.9.018

Собуцький М. А.

ЧОМУ СОЦРЕАЛІЗМ? ТЕМПОРАЛЬНІСТЬ І МОДУС ФАНТАЗУВАННЯ

У статті розглянуто парадоксальний модус фантазування соцреалізму, що визначає його живучість та привабливість для наступних поколінь.

Ключові слова: соцреалізм, темпоральність, фантазування, мелодрама, запізнення.

Зазначимо одразу: під темпоральністю маємо на увазі не самий час, а спосіб його проживання у культурі. Те, як людина вписується у часовий вимір, як вона співвідносить себе з хронотопом свого життя і з його фантазійним відображенням на екрані.

Тепер — про тему. Чому соцреалізм?

Цей варіант екранного та/або літературного фантазування давно перетворився з перебудовного «поганого об'єкта», що з нього можна було поглизувати, на легітимний предмет досліджень. Уже з десяток років проводяться конференції, після яких друкуються книжки на кшталт «Соцреалістичного канону» [17] та «Радянського багатства» [15] (тре-